ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

52-2

Brno 2011

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal
Ročník 52
Volume 52
Číslo 2
Issue 2

Předseda redakční rady
Head of editorial board Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozlowski, Alexander Ruttkay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Olga Lečbychová, Marián Mazuch, Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Technical Editors, typography Pavel Jansa

Software
Software Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: LaTeX 2_ε

Fotografie na obálce

Adresa redakce
Adress Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i
Královopolská 147
612 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@iabrno.cz
Internet: http://www.iabrno.cz

Tisk
Print Azu design s.r.o.
Bayerova 806/40
602 00 Brno

ISSN 1211-7250
MK ČR E 18648
Vychází dvakrát ročně
Vydáno v Brně roku 2011
Náklad 450 kusů
Časopis je na seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.

Copyright ©2011 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

JZ od Zábřehu), na pozemku p. č. 65 (ovšem k. ú. Fili-pov u Zábřehu), průběžně probíhá již od r. 2007 (Halama 2008).

V roce 2009 probíhala dokumentace výkopu pro drenáž podél S strany budovy, kromě recentních a novověkých vrstev bylo přímo v profilech zaznamenáno také několik fragmentů vrcholně středověké keramiky.

V dubnu 2010 v rámci snižování terénu taktéž před S stranou budovy nalezl J. Schoffer železnou hlavici palcátu diamantového typu (14. století). Místo nálezu bylo posléze ověřováno drobnou archeologickou sondáží, byl zachycen menší zahloubený objekt s kousky mazanice a fragmenty keramiky datovatelné do 2. pol. 13.–1. pol. 14. stol.

Další archeologický odborný dohled byl proveden z důvodu výkopů základových pasů pro stavbu rodinného domu J od zmiňovaného památkového objektu. V profilech a půdorysech byly zaznamenány různé vrstvy svědčící o přemisťování zeminy a úpravách terénu, v jednom místě snad nějaký žlabovitý či příkopovitý útvar. Archeologicky datovatelného materiálu však bylo získáno velmi málo.

Zjištěné vrcholně středověké sídlištní aktivity tak nahrazují chybějící písemné prameny. Závažný je především nález hlavice palcátu, který by mohl svědčit o významu místa ještě před založením renesanční tvrze.

Jakub Halama

Literatura

Halama, J. 2008: Nemile (k. ú. Filipov u Zábřehu, okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 49, 419–420.

Resumé

Nemile u Zábřehu (Kataster Filipov u Zábřehu, Bez. Šumperk), g (Parz. Nr. 54). Hochmittelalter, Neuzeit. Feste. Rettungsgrabung.

Němčice nad Hanou (okr. Prostějov)

Komenského náměstí, kostel sv. Máří Magdalény, p. č. 82. Středověk, novověk. Kostel, městečko. Záchranný výzkum.

V souvislosti s prováděním plánovaného projektu obnovy podlah v lodi kostela sv. Máří Magdalény v Němčicích nad Hanou se v srpnu a září 2010 uskutečnil záchranný archeologický výzkum. Sledovaný prostor se nachází na Komenského náměstí (p. č. 82) v J části historického jádra města v nadmořské výšce 202 m.

Němčice jsou poprvé připomínány v roce 1406 jako součást kojetínského panství pražského arcibiskupa. Roku 1563 obdržely statut městečka. Předpokládané středověké stáří němčického kostela není doloženo písemnými prameny. První zmínka o faře je až z roku 1544. Ve 2. polovině 16. a na počátku 17. století byla střídavě obsazována katolickými a nekatolickými faráři a roku 1635 byla již trvale katolická. Za třicetileté války fara zanikla a obnovena byla roku 1652. Starší kostel měl být zničen Tatary v roce 1663. Po tomto roce byl obnoven jako jednolodní stavba s odsazeným, trojboce uzavřeným presbytářem, k jehož J straně přiléhá sakristie s oratoří v patře. Po polovině 18. století byly přistaveny boční kaple a vestavěna hudební kruchta. Severně v těsné blízkosti kostela stojí mohutná hranolová zvonice s představeným schodištěm do prvního patra. Kostel byl společně se zvonicí roku 1889 opravován. Hřbitov kolem kostela byl zrušen již před rokem 1833 a roku 1900 byl na jeho místě založen park (Kuča 2000, 293–296; Samek 1999, 659–660).

Archeologicky byly sledovány zemní práce související s pokládkou nové dlažby. Vzhledem k požadavku zachování běžného chodu kostela byla dlažba vyměněna nejprve v S části, poté byl stejný postup uplatněn i v J části lodi kostela. V místech vstupů do bočních kaplí, kde došlo v 18. století k druhotným průrazům obvodového zdiva lodi kostela, byly položeny sondy, které měly ověřit předpokládaný průběh zdiva kostela před barokními úpravami.

Práce započaly odstraněním svrchní betonové dlažby pravděpodobně z 1. poloviny 20. století (s. j. 900). Pod následnou vyrovnávací vrstvou byla odkryta dlažba z pískovcových kvádrů 60×60×8 cm (s. j. 901), která původně pokrývala celý prostor lodi vyjma podkruchtí, později byla ale v některých místech nahrazena cihlovou dlažbou. V Z části kostela pod kruchtou byla ve stejné úrovni odkryta dlažba z cihlových dlaždic 30×30×2,5 cm (s. j. 904). Přibližně uprostřed kostela, v úrovni bočních oltářů, byl v kamenné dlažbě odkryt obdélný kvádr (160×74 cm) s hladkým lemem po obvodu (tl. 6 cm), který zakrýval později odkrytou hrobovou jámu (s. j. 503). V severní i jižní boční kapli se v úrovni kamenné dlažby nacházela dlažba cihlová.

Pod kamennou dlažbou se nacházela další vyrovnávací vrstva. Při začistění povrchu sníženého terénu v lodi na niveletě –0,27 m od původní podlahy se ve V části kostela objevily obrysy 5 obdélných jam, pravděpodobně hrobů (s. j. 501–504 orientovány západovýchodně, s. j. 505 severojižně). Ve střední části lodi byly odkryty tři čtvercové cihlové základy (55×55 cm, s. j. 910–912), jejichž funkce je nejasná. Před presbytářem a při J boční kapli byla ve fragmentech zachována starší cihlová dlažba (s. j. 908).

Při obou vstupech do bočních kaplí byly položeny drobné sondy pro zjištění případných středověkých konstrukcí kostela (S1, S3). Sondy byly položeny ve směru V–Z, podélně s obvodovým zdivem lodi. V barokních průrazech obvodového zdiva kostela bylo odkryto středověké zdivo S a J stěny kostela s jeho původním SZ a JZ nárožím (s. j. 903, síla zdi 1,3 m). Navazující zdivo Z průčelí středověkého kostela však bylo při barokní přestavbě strženo a vybrán byl i jeho základ. Proto jsme jej pozorovali již jen jako negativ s. j. 500 vyplněný stavební sutí (s. j. 108) směřující severojižně. Severní stěna středověkého kostela se dochovala v průchodu do boční kaple částečně i v nadzemním zdivu. Pozorována na ní byla interiérová úprava (středověká omítka) a stopy požáru (ohořelý líc zdiva).

Sondou S2 položenou 3,10 m od vnitřního líce S stěny kostela a 8,90 m od vnitřního líce Z stěny kostela (40×60 cm) měla být zjištěna stratifikace v interiéru středověkého kostela a případné starší dlažby. Pod kamennou dlažbou s. j. 901 bylo zjištěno několik dílčích ulehlých (snad pochůzných) úrovní (s. j. 104, 106), střídaných vrstvami dorovnávek (s. j. 102, 103). V hloubce 0,54 cm od původního povrchu (betonová dlažba s. j. 900) byla od-

kryta dlažba, tvořená čtvercovými cihlovými dlaždicemi (17×17×3; s. j. 902). Její povrch, na kterém ležela uhlíkatá vrstva s. j. 107, nesl známky požáru (rozpraskané dlaždice). Pod dlažbu s. j. 902 již sonda nebyla prohlubována. V rámci sondy S3 byly lokálním prohloubením (60×70 cm) ověřeny stratigrafické poměry v JZ rohu původního středověkého kostela. Výsledné pozorování přineslo obdobné zjištění, učiněné již v sondě S2. Střídaly se zde dusané, snad pochůzné vrstvy s planýrkami a dorovnávkami. Pod nimi, přibližně ve stejné úrovni jako v sondě S2, se nacházela cihlová podlaha ze čtvercových dlaždic, opět značně zasažena požárem. Pod dlažbou ležela jen přibližně 10 cm silná sterilní žlutá písčitá hlína, související snad se zakládáním kostela (s. j. 112). Dále v hloubce 0,65 cm pokračovala již jen černošedá tuhá plastická hlína (s. j. 109), která ve svrchní části obsahovala keramiku datovanou do 13. století, ve spodní pak materiál pravěkého stáří, pravděpodobně z období kultury lužických popelnicových polí. Celková hloubka sondy od původní dlažby dosáhla 0,9 m.

I když sledované zemní práce nebyly velkého rozsahu, přinesl archeologický výzkum důležitá zjištění. Při snižování podlah se podařilo odkrýt kamennou barokní dlažbu, která pokrývala podlahu lodi kostela téměř po celé ploše. V místech mladších zemních zásahů dlažba chyběla. Ve stejné úrovni jako kamenná dlažba se nacházel i obdélný kamenný blok, pravděpodobně náhrobek blíže nezkoumané neznámé hrobky. Pod kůrem a v bočních kaplích kamenná dlažba prokazatelně chyběla, tyto části byly vydlážděny dlažbou z pálené hlíny, buď čtvercových dlaždic, nebo prostých cihel. Toto zjištění ukazuje na skutečnost, že hudební kruchta a boční kaple byly zřízeny až v pokročilém 18. století a kamenná dlažba byla tedy pravděpodobně staršího data. Hypoteticky můžeme její vznik položit již do 60. let 17. století, kdy mělo dojít k celkové obnově kostela po požáru.

Barokní kamenná dlažba byla se svolením NPÚ, ú. o. p. Olomouc odstraněna (dána k rozebrání místním občanům). Jen v Z polovině lodi kostela byly v původním uložení ponechány dvě její menší části o ploše asi 2 m^2. Dále byl na svém místě, ovšem proti původnímu uložení ve snížené poloze, ponechán „náhrobní“ kámen. Po odstranění dlažby z pískovcových kvádrů se ve V části lodi kostela objevilo 5 obdélných výkopů, které považujeme za hrobové jámy. V J polovině lodi kostela byla před pilastry a bočním oltářem kamenná čtvercová dlažba doplněna dlažbou z pálené hlíny a cihlami. Toto doplnění lze spojit z pozdější dostavbou bočních oltářů a dostavbou bočních pilastrů.

Při průrazech do obou bočních kaplí byla zjištěna nároží Z průčelí původního kostela s návazností na zdivo lodí. V interiéru bylo průčelí zbouráno a vybráno včetně základového zdiva tak, že se jevilo již jen jako negativ, který směřoval v SJ směru. K středověkému obvodovému zdivu kostela můžeme přiřadit cihlovou dlažbu s. j. 902 nesoucí stopy požáru (stejně jako obvodové zdivo starší fáze kostela), která je zatím nejstarším známým pochůzným povrchem v interiéru kostela. U J kaple se při prohloubení sondy S3 podařilo odkrýt pravěkou a následnou středověkou kulturní vrstvu, která dokládá starší osídlení ještě před založením kostela.

Na základě drobné sondáže a odborného dohledu nad snižováním terénu v interiéru kostela v Němčicích nad Hanou můžeme předběžně říci následující. V místech dnešního kostela se nacházelo osídlení již v mladší době bronzové a prostor byl osídlen i ve 13. století, ještě před výstavbou kostela. V dosud blíže neznámém období středověku (nálezové situace nebyly takového rozsahu, aby se podařilo stavbu přesněji časově zařadit) byl vystavěn kostel, jehož obdélná loď dosahovala délky 12,8 m. Šířka byla stejná jako u dnešního kostela (8 m). Jeho podlahová úroveň, tvořená čtvercovými cihlovými dlaždicemi, se nacházela v hloubce přibližně 0,5 m od podlahy současné. Podobu presbytáře neznáme (jeho podlaha byla opravena již před započetím výzkumu, viz obr. 87). Po prozatím neznámém časovém období fungování tohoto kostela došlo k jeho požáru. Zda se jednalo o požár zmiňovaný k roku 1663, nelze doložit. V barokním období (po roce 1663) bylo Z průčelí kostela sneseno a posunuto dále k západu. Severní a jižní stěna středověkého kostela jsou ale v hmotě dnešního zdiva zachovány. V tomto období byl snad kostel opatřen i pískovcovou dlažbou. Minimálně od tohoto období se v interiéru kostela pohřbívalo. Následně došlo v 18. století k výstavbě hudební kruchty a obou bočních kaplí.

Václav Kolařík, David Merta, Blanka Veselá

Literatura

Kuča, K. 2000: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl IV*. Praha.

Samek, B. 1999: *Umělecké památky Moravy a Slezska. 2. svazek J/N*. Praha.

Resumé

Němčice nad Hanou (Bez. Prostějov), Komensky Platz, Maria-Magdalena Kirche. Mittelalter, Neuzeit. Kirche, Siedlung. Rettungsgrabung.

OLOMOUC (K. Ú. OLOMOUC-MĚSTO, OKR. OLOMOUC)

Mlčochova, Dobrovského ulice – Locatelliho bastion, p. č. 146, 87/23, 87/26. Středověk, novověk. Městská brána, bastion. Záchranný výzkum.

V rámci přípravných prací pro projekt „Olomoucký hrad“ byl NPÚ, ú. o. p. v Olomouci osloven zpracovatelem, Studiem PRAK s.r.o., aby provedl archeologickou sondáž, dokumentaci a archivní rešerši brány Všech svatých, průzkumu hradebního vnitřního prostoru za brankou mezi Locatelliho bastionem a kurtinou a rešerši literatury k Cikánské brance (Zatloukal 2010). Terénnímu výzkumu předcházely archivní rešerše v barokních plánech pevnosti, uložených v Rakouském státním archívu – Válečném archívu ve Vídni (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien), skupina 11, Ženijní a plánový archív (Karten- und Plansammlung, Genie- und Planarchiv Inland, C IV, Olmütz alpha), přičemž bylo především využito dosud nepublikovaných výsledků řešení výzkumného projektu P. Michny (1997; 1998; 1999; 2000).

V popisovaném prostoru probíhaly v letech 1972–1975 rozsáhlé sondážní práce, kdy bylo v rámci programu „Sa-

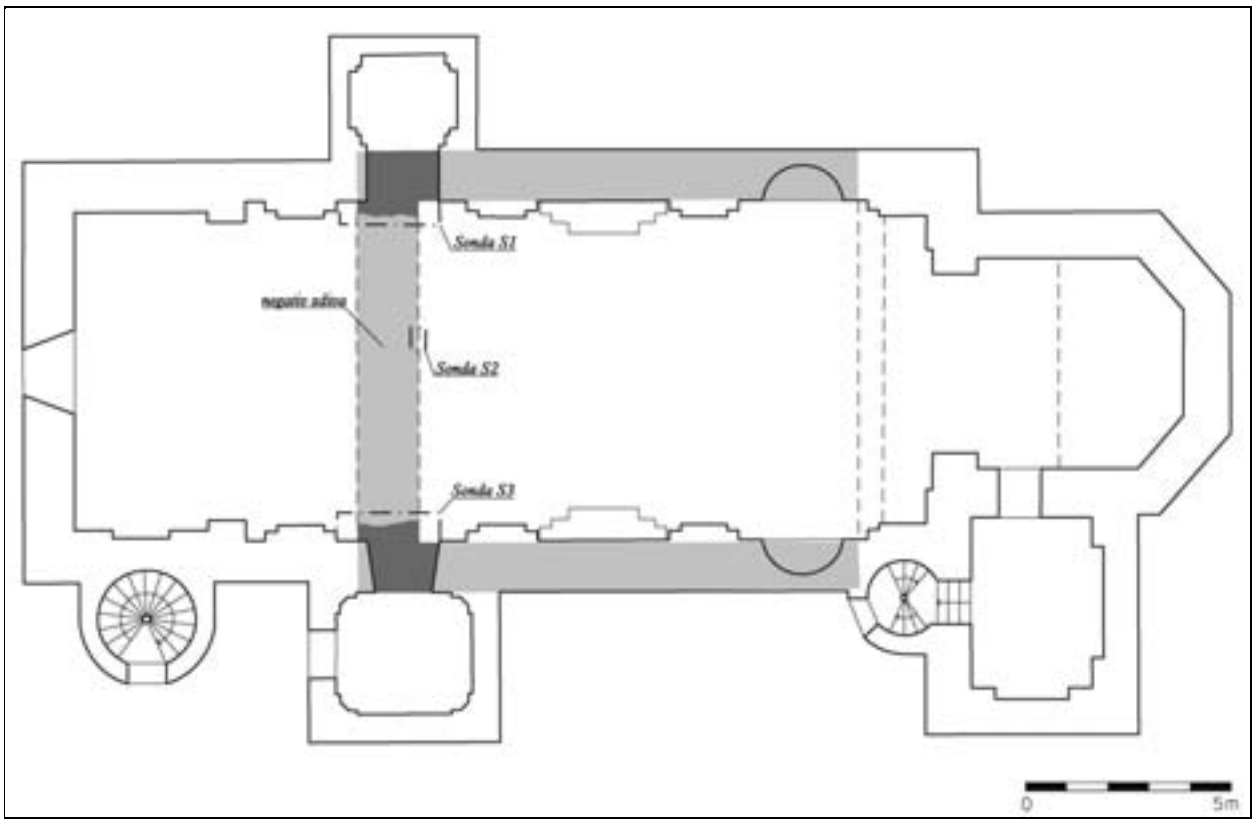

Obr. 87. Němčice nad Hanou. Vyznačení odkrytých zděných konstrukcí v plánu kostela.
Abb. 87. *Němčice nad Hanou. Plan der Kirche mit dokumentierten Mauern.*

nace dómských hradeb“ vykopáno 53 statických sond (Dohnal 1974, 106–111, tab. 111–113; 1975, 8691). V bezprostřední blízkosti brány Všech svatých byly v roce vyhloubeny tři statické sondy 41/73, 42/73 a 43/73 (Dohnal 1987, 83–87). Sonda 41/73 (obr. 1) byla vykopána u Z stěny brány Všech svatých do hloubky 1,60 m, kde se objevilo podloží (Dohnal 1987, 83). Základy brány však nebyly tímto výkopem ověřeny, stejně tak není popsáno, zda bylo zjištěno skalní nebo písčité podloží. Sonda 42/73 (obr. 1) byla vykopána do hloubky 1,20 m, kde se objevilo písčité podloží (Dohnal 1987, 85). Sonda 43/73 (obr. 1) nebyla z důvodu přesunu pracovníků na výzkum obchod-ního domu Prior dokončena (Dohnal 1987, 86).

Sonda S 1/10 o rozměrech 2,00 x 2,00 m a hloubce až 2,30 m byla situována přímo před zazděný portál brány Všech svatých tak (střed sondy S 1/10: X=1 121 094,01, Y=546 442,38), aby byla odkryta JV polovina brány (obr. 1). Sonda S 1/10 měla zjistit stav a hloubku základů (k. 901) na SV straně brány Všech svatých. Původně nadzemní zdivo brány sahá dnes až do hloubky 1,50 m (221,27 m n. m.) pod úroveň současného terénu, který byl o tuto mocnost navýšen (obr. 2). Nadzemní zdivo je budováno z kvádříků o rozměrech 0,25×0,40×0,20 m, spojovaných poměrně kvalitní bílou vápennou maltou. Spáry mezi kvádříky jsou podřezané. Nadzemní zdivo je ukončeno nárožním kamenem – odrazníkem o rozmě-rech 0,45×0,32×? (hloubka) m. Pod kamenicky opra-covaným odrazníkem leží vlastní základové zdivo vy-budované ze zhruba osekaných nepravidelných kamenů ca 0,24×0,10×? (hloubka) m, rovněž pojených poměrně kvalitní bílou vápennou maltou, která vyhřezává ze spár. Základové zdivo je vysoké jen 0,80 m a postupně se směrem dolů zužuje. Základová spára je přímo na skalním podloží k. 105, úrovni 220,46 m n. m. (obr. 2).

Celou situaci lze interpretovat následujícím způsobem – věž byla založena na skalním podloží na dvou rovnoběžných podlouhlých patkách orientovaných ve směru SV–JZ. Podařilo se rovněž zjistit původní rozměry brány ve věži, která měla šířku 2,90 m a výšku 4,15 m (obr. 3). Zcela jednoznačně se tak podařilo potvrdit hypotézu J. Kšíra (1967, 50), že brána Všech svatých navzdory skepsi V. Richtera (1959, 64) stále stojí a je velice dobře dochovaná.

Průzkum prostoru za poternou Locatelliho bastionu – Cikánským výpadem – se omezil na zaměření a fotodokumentaci. Poloha středu branky: X=1 121 055,62, Y=546 445,12.

Průzkum prostoru za zazděnou brankou v SZ boku Locatelliho bastionu (střed branky: X=1 121 025,05, Y=546 361,21), přístupnou ze sadu Pionýrů, měl po-moci odpovědět na nejasnosti ohledně její funkce a doby vzniku. Podzemní chodby byly zaměřeny speleologickými metodami, přičemž byl vytýčen volný polygon se sedmi body o celkové délce záměrů 44,96 m. Protože polygon zůstal otevřený, mohlo dojít k jeho natočení. V místech polygonových bodů byly vyhotoveny řezy chodbou. Archivní rešerší se jednoznačně nepodařilo najít odpověď na nastolenou otázku účelu podzemní chodby. Jako nejpravděpodobnější interpretace se ale jeví její funkce jako kanalizační stoky z 19. století.

Richard Zatloukal